

ALİ ŞUÛRÎ EFENDİ’NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

Adem ÖZİŞ¹

ÖZET

Balıkesir’de dünyaya gelen Ali Şuûrî Efendi, 19. yüzyıl Osmanlı ilim dünyasının dikkat çeken simalarından birisidir. Tahsil hayatına Balıkesir’de başlamış, İstanbul’a giderek önemli ilim adamlarından dersler almış ve daha sonra doğduğu topraklara geri dönmüş olan Şuûrî Efendi, Nişancı Paşa-yı Cedid, Mâlulzâde ve Alay Beyi gibi muhtelif medreselerde görev yapmıştır. Birçok önemli müderris, müftü ve siyasetçi yetiştiren ve halkın büyük saygı beslediği Ali Şuûrî, bir süre sonra Balıkesir müftüsü olarak görevlendirilmiş ve Koca Müftü lakabıyla ünlenmiştir. Daha çok fetva ve eğitim işleriyle meşgul olan Şuûrî Efendi, dinî ilimlerin yanında geometri, matematik, coğrafya konularında da kendini yetiştirmiştir. Nakşibendiyye ve Kadiriyye tariklerine mensup olan Şuûrî Efendi, tasavvuf, fıkıh, kelâm gibi alanlarda kitaplar telif etmiş, ayrıca Dâru’n-Nâfia adlı bir medrese ve karşısına da bir kütüphane yaptırmıştır. Aynı zamanda çeşme inşası, şadırvan, suyolları gibi eserleri tamir ettirmiş ve bir mescid tadilatını gerçekleştirmiştir. Hüsn-i hat sanatında da mahir olup ta’lik yazıda ustalaşan ve şehrin bazı camilerini hatlarıyla süsleyen Ali Şuûrî Efendi, 1868 yılında Balıkesir’de vefat etmiş ve kütüphanesinin haziresine defnedilmiştir. Bu bildiri, Balıkesir için önemli faaliyetlere imza atan Ali Şuûrî Efendi’nin hayatı ve ilmî şahsiyetini arşiv kaynaklarından elde edilen bilgiler ışığında incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Ali Şuûrî, Koca Müftü

LIFE AND SCIENTIFIC PERSONALITY OF ALİ SHUURI EFENDİ

ABSTRACT

Ali Shuuri Efendi, who was born in Balıkesir, is one of the remarkable figures of the 19th century Ottoman science world. He started his education life in Balıkesir, went to Istanbul to take lessons from important scholars and then returned to his native land, where he worked in various madrasas such as “Nişancı Paşa-yı Cedid”, “Malulzade” and “Alay Bey”. Ali Shuuri, who trained many important professors, mutfis and politicians and respected by the people, was appointed as the mufti of Balıkesir after a while and became famous with the nickname “Big Mufti”. Şhuuri Efendi, who was mostly busy with fatwa and education, trained himself in geometry, mathematics and geography as well as religious sciences. Shuuri Efendi, who was a member of the Naqshbandiyya and Kadiriye tariks, wrote

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, gulenkoy@hotmail.com, 0000-0001-5525-7389

books in fields such as mysticism, fiqh and theology, and also had a madrasa called *Dâru'n-Nâfia* and a library built in front of it. At the same time, he had works such as the construction of fountains, fountains and waterways repaired and a mosque was renovated. Ali Shuuri Efendi, who was also skilled in the art of calligraphy, mastered the *ta'lik* script and decorated some mosques of the city with his calligraphy, died in Balıkesir in 1868 and was buried in the burial ground of his library. This paper examines the life and scientific personality of Ali Şuuri Efendi, who carried out important activities for Balıkesir, in the light of the information obtained from archive sources.

Keywords: Balıkesir, Ali Shuuri, Big Mufti

1. GİRİŞ

Balıkesir'e önemli hizmetlerde bulunmuş bir ilim ve devlet adamı Ali Şuûrî Efendi hakkında elimizde geniş bilgi yoktur. Bu konuda sınırlı bilgileri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 1922-1925 yılları arasında Karesi Lisesi ve Karesi Maarif Müdürlükleri görevi esnasında hazırlamış olduğu *Karesi Meşahiri* ile daha çok genel bilgiler veren Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* isimli biyografi eserlerinde bulmak mümkündür. Öte yandan Cumhurbaşkanlığı Devler Arşivleri'nde bulunan belgeler, Ali Şuûrî'nin yazmış olduğu kitaplar ile yaptırmış olduğu eserlerin kitabeleri, Balıkesir'in merkezinde bulunan mezarının ve haziredeki mezarların taşları, Balıkesir'in tarihi, eğitim-öğretim tarihçesiyle ilgili yazılmış makaleler ve hazırlanmış tezlerde yer alan bilgiler bu çalışmanın yapılmasında istifade edilen kaynaklar arasındadır.

2. HAYATI

*Kitâbu'l-Kâşife*² isimli eserinin giriş kısmında kendisini eş-Şeyh Sabahaddin Şuûrî Ali b. Ali el-Balıkesrî (Şuûrî, 1323) şeklinde tanıtan ve "Ramazanzâde" (İsmail Hakkı, 1342) lakabıyla da bilinen Ali Şuûrî Efendi, başka bir eserinde ise kendisini bir beyitle şu şekilde ifade eder: "*Pes andan bu esîm-i cürm-i bîhad / Ali b. Ali b. Mehmed*" (bu pek çok günahı ve kusuru olan Mehmed oğlu Ali oğlu Ali). Buna göre onun dedesi Mehmed Efendi, babası ise Ali'dir. Dedesi Mehmed Efendi Arabistan Yarımadası'nda, Hicaz bölgesinde bulunan Vâdî-i Fâtıma isimli yerden Anadolu topraklarına göç etmiştir. Buradan Balıkesir bölgesine gelerek Balya kazasının Akbaşlar köyüne yerleşmiş ve Ali isimli oğlundan Şuûrî Efendi 1799 yılında dünyaya gelmiştir (Karesi Gazetesi, 1917). Akbaşlar köyünde imamlık vazifesiyle geçimini sağlayan Mehmed Efendi'nin Hicaz bölgesinden Anadolu'ya hangi sebeple ve tam olarak ne zaman göç ettiği bilinmemektedir. (İsmail Hakkı, 1342)

² Ali Şuûrî Efendi'nin *Kâşife* isimli eserinden yaptığımız alıntılarını, Esmâ Sayın'ın *Kâşife İsimli Eserinde Ali Şuûrî'nin Tasavvufî Meselelere Yaklaşımı* isimli çalışmasıyla hazırlanmış olduğu eserinin ekler bölümünden iktibas ettik. (Sayın, 2018: 159-169)

İlk eğitimine her ikisi de hoca olan babasının ve dedesinin yanında başlayan (Karesi Gazetesi, 1917) Ali Şuûrî, onlardan Kur'ân-ı Kerîm, tecvid, ilmihal, ahlâk, temel Arapça gibi konularda eğitim almıştır. Daha sonra zekâsı ve kabiliyeti birtakım zengin kişilerin dikkatini çekmiş, kendilerinin koruma ve yardımlarıyla eğitim hayatına devam etmiştir. Dedesinden almış olduğu eğitimin akabinde Balıkesir'e giden Ali Şuûrî, burada Susurluklu Hoca Mehmed Efendi'den dersler almıştır. Ders süresince hocasının ihtimamına mazhar olmuş ve onun telkinleriyle tahsil hayatını Osmanlı ilim dünyasının merkezi ve beşiği olan İstanbul'a giderek devam ettirmiştir. İstanbul'da başta Denizlili Yahya Efendi ve Akşehirli Ömer Efendi olmak üzere birçok hocanın rahle-i tedrisinden geçerek üstün başarıyla icazet almış (İsmail Hakkı, 1342), ayrıca devrin ünlü simalarından biri olan Ahmed Cevdet Paşa'nın talebesi olmuştur. (Özsarı, 2007)

2.1. Müderrislik

İstanbul'daki eğitim hayatını tamamlayan Şuûrî Efendi, doğduğu topraklara hizmet etmek gayesiyle Balıkesir'e geri dönerek müderrislik vazifesini yerine getirmiştir. Buna göre o, 1841 yılında ibtidâ-yı altmışlı olarak Nişancı Paşa-yı Cedîd, 1843 senesinde Mûsıla-i Sahn düzeyinde eğitim veren Canbariye ve 1852'de hareket-i altmışlı olarak da Mâlulzâde medreselerinde müderrislik görevini ifa etmiştir. Ayrıca kendisi hakkında “*Yenâbî'-i 'ulûmun menba'ı Alay Bey'dir / Mine'l-bâb ile'l-mihrâb ulu'l-ârâ Alay Bey'dir*” şeklinde bir beyit yazdığı Alay Bey'in yaptırdığı medresede de müderrislikte bulunmuş, bu görevi esnasında birçok talebe yetiştirmiş ve defalarca icazet vermiştir (İsmail Hakkı, 1342).

Dinî ilimlerin tahsiliyle birlikte coğrafya, astronomi, geometri, matematik gibi pozitif ilimleri de öğrenmiş ve bunları talebelerine aktarmış olan Ali Şuûrî, hac vazifesini eda etmek için gittiği Mekke'de Nakşibendî şeyhi olan Mehmed Can Abdullah Efendi'den hilafet almış ve ayrıca Kâdiriyye'ye de intisap etmiştir. Aynı zamanda Balıkesir ve çevresinde ilmî ve fikrî gelişmelerin adeta lokomotifleri olan (İsmail Hakkı, 1342) Şuûrî Efendi, yetiştirmiş olduğu öğrencileriyle birlikte payitahtta başlayan modernleşme hareketlerinin ve Tanzimat fikrinin ilk tohumlarını yaşadığı bölgede atmıştır. Bunlara ilave olarak, yenileşme hareketlerinin başladığı ve geleneksel eğitim anlayışının terkedilip Batılılaşma yolunda adımları atıldığı bir dönemde geleneği muhafaza etmiş, ancak tecdid hareketlerini de desteklemiştir. Devletin Bektaşî tekkelerini kapatmasını, boşalan kadrolara ise Sünnî şeyhlerin atanmasını da desteklemiştir (Sayın, 2018).

“Koca Müftü” lakaplı Ali Şuûrî Efendi, aynı zamanda hüsn-i hat alanında mahir ve vermiş olduğu icazetnâmelerde Nureddin ve Seyfeddin gibi telkib tarzını ilk kez ortaya koymuş olan kişidir.

Ta'lik yazı konusunda da yetenekli olan Şuûrî Efendi'nin Balıkesir'de bulunan Zağnos Paşa Camii'nde bu tarzda yazıları vardır. (İsmail Hakkı, 1342)

2.2. Müftülük

Uzun süre medrese hocalığı yapan Ali Şuûrî, göstermiş olduğu üstün gayret, yardımseverlik ve fedakârlığıyla halkın sevgisini kazanmış, bu sebeple kendisine Balıkesir Müftülüđu görevi tevcih edilmiştir. Şuûrî Efendi'nin bu vazifeyi hangi tarihte deruhte ettiği ve kaç sene ifa ettiği hakkında kesin bir bilgi olmasa da, onun bu göreve 1850 yılında başladığı ve on beş sene devam ettiği rivayet edilmektedir (Sayın, 2018). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde tarih kaydı bulunmayan ve farklı konu hakkında da İhtisab nazırına yazılmış tezkire ihtiva eden bir vesikada onun Balıkesir Müftüsü olarak tayini hakkında Şeyhülislâm'a yazılan tezkiredeki ifadeler řu şekildedir: *“Ali Şuûrî Efendi'nin Balıkesrî kazâsına müftî ta'yinine dâir gönderilen tahrîrât-ı senâverîye cevâben kazâ-i mezkûr meclisinin tevârüd eden mazbatası manzûr-ı meşihat-penâhileri buyrulmak için leffen gönderilmiş olmağın emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.”* (BOA, A.MKT.NZD, 5-4.) Yukarıda da ifade edildiği gibi daha önceleri Sabahaddin ve Ramazanzâde künye ve lakaplarıyla tanınan Şuûrî Efendi, müftülük vazifesiyle birlikte Koca Müftü lakabı ile anılır ve tanınır olmuştur. (İsmail Hakkı, 1342)

Müftülük yaptığı dönemlere dair kaynaklarda tafsilatlı bilgiler olmasa da ilgili zaman dilimiyle alâkalı olarak iki ayrı başlıkta toplanabilecek beş belgenin Osmanlı Arşivleri'nde mevcut olduğunu belirtmeliyiz. Bu belgelerden ilki üç ayrı nüsha olmak üzere, vefat etmiş olan Hacı Mehmed Efendi'nin eşi Safiye Hatun'un Balıkesir Müftüsü Hacı Ali Şuûrî Efendi'den istemiş olduğu alacakları konusunda yapmış olduğu ve haksız bulunduğu bir başvuru hakkındaki konuyu içermektedir. Buna göre; müteveffa Hacı Mehmed Efendi'nin zevcesi Safiye Hanım, Sadâret'ten (Başbakanlık) bir talepte bulunarak müderris olan Balıkesir Müftüsü Ali Şuûrî Efendi'den bir miktar para talep etmiş, ancak Safiye Hanım'ın talebi, görülen mahkeme sonucunda haksız bulunmuştur. (BOA, MVL, 639-24.)

Diğer belgelerden birine göre ise Ali Şuûrî Efendi devlet malına zarar verdiği ve Balıkesir'in fakir fukarasına zulüm yaptığı gerekçesiyle halk tarafından Şeyhülislâma şikâyet edilmiştir. Belge aynen şöyledir:

“Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki Karesi Sancağı tevâbi'âtından Balıkesrî kazâsı müftîsi bulunan Ali Şuûrî Efendi'nin kazâ-i mezkûr ahâlî-i fukarâsına eylediği zulm ü te'addîsi ve emvâl-i mîriyyeye olan bunca hasârı melfûfen takdîm-i pişgâh-ı 'âlî-i cenâb-ı meşihat-penâhileri kılınan çend-bendi şâmil lâyhadan keyfiyyet bi'l-etrâf mâ'lûm-ı veliyyü'n-ni'amîleri buyrulacağından ve müftî-i mûmâ-ileyhin bu vecihle envâ'-ı zulmüne artık fukarâ kullarının tâkatimiz kalmayup ve buna da müslim-i 'âlim olan merhâmet-şâhâne

dahî kâil olmayacağı derkâr bulunmuş olduğundan hâk-pây-i sâmi-i rahîmânelerinden mercûdur ki Allâh ve Resûlullâh aşkına her ne sûretle olur ise biz fukarâ ve zu'afâ kullarının mûmâ-ileyhin zulm ü te'addisinden tahlîs-girîbân ile yeni baştan çerâğ ve ihyâ buyurulmaklığımız bâbında ve kâffe-i hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. (İmza:) Bi'l-cümle du'afâ ve fukarâ-i ahâlî-i Balıkesrî" (BOA, MVL, 639-24).

3. HOCALARI

Küçük yaşta Akbaşlar köyü imamı olan dedesi Mehmed Efendi'nin ve babasının yanında eğitim hayatına başlayan Ali Şuûrî Efendi, ilk eğitimini Balıkesir'de Susurluklu Hoca Mehmed Efendi'nin yanında tamamlayıp İstanbul'a gitmiş, orada Akşehirli Ömer Efendi, Ahmed Cevdet Paşa, Denizlili Yahya Efendi gibi devrin mühim simalarından dersler almıştır. Kendisine hocalık yapan isimlerden dedesi Mehmed Efendi ile Akşehirli Ömer Efendi hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

3.1. Mehmed Efendi

Ali Şuûrî'nin dedesi olan bu kişi, Hicaz bölgesinden Balıkesir'e bağlı Balya kazasının Akbaşlar köyüne göç etmiş ve cami imamlığı görevinde bulunmuştur. Hayatı, eğitim süreci ve diğer konularda detaylı bilgi bulunmayan Mehmed Efendi'nin, torununa Arapça başta olmak üzere temel düzeyde dinî eğitim verdiği tahmin edilmektedir (Karesi Gazetesi, 1917).

3.2. Akşehirli Ömer Efendi

Akşehirli Abdullah Efendi'nin oğlu olarak Akşehir'de dünyaya gelmiştir. 19. yüzyılın meşhur Osmanlı ulemasından olan Akşehirli Hacı Ömer Efendi, padişah, vezir, ulema ve evliyadan birçok önemli isme hocalık yapmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin son dönem padişahlarından olan Sultan Abdülmecid ile Sultan Abdülaziz, Sadrazam Mustafa Reşid Paşa, Şeyhülislâm Hacı Ömer Efendi, Sâfi Âmidî Bolevî ve Ali Şuûrî Efendi'nin hocası olmuştur. Ayrıca II. Mahmud devrinin üst düzey devlet kademelerinde de görüşüne başvurulmuş bir kişi olan Hacı Ömer Efendi, kitap biriktirmeyi seven, kütüphane oluşturan ve telif eserleri olan bir müderristir. Toplamış olduğu eserler arasında İbn Arabî'nin kendi el yazısıyla kaleme aldığı *el-Fütûh*'u ve buna benzer birçok önemli eserler vardır. Bunlar günümüzde Akşehir ve Konya el yazması kütüphanelerinde muhafaza edilmektedir. Hayatını ilme vakfetmiş olan Hacı Ömer Efendi 1851 yılında vefat etmiştir. Kabri Aziz Mahmud Efendi hazîresinde bulunmaktadır (Koç, 2021).

4. TALEBELERİ

Balıkesir’de başlayan eğitim hayatına İstanbul’da devam eden Ali Şuûrî Efendi, eğitimi tamamladıktan sonra doğduğu topraklara geri dönmüş ve muhtelif medreselerde müderrislikler yapmıştır. Bu medreselerde uzun yıllar hizmet etmiş ve Osmanlı topraklarının farklı yerlerinde önemli görevlerde bulunmuş, talebeler yetiştirmiştir. Mûsâ Kâzım Efendi, Ülfetî Mustafa Efendi, Yağcılarlı Ali Efendi, Es’ad Sa’dî Efendi, Kadızâde Hacı Mustafa Efendi bu isimlerin en meşhurlarıdır. Bunların yanında İstanbul’da musahhihlik yapan Ilgınî İbrahim Efendi (İsmail Hakkı, 1342), Ali Şuûrî Efendi’nin Buhârî-i Şerîf okumaları dersine iştirak eden, Bursa Yıldırım Bayezid Medresesi ve Edirne Eski Cami Medresesi müderrislikleri yapan ve Nakşibendî yoluna intisap eden Hacı İbrahim Edhem Efendi (Sayın, 2018), Ali Şuûrî’nin manzum *Ravzâtü’s-Sıbyan*’ına, *Hadîkatü’l-İrfân* isimli mensur bir şerh yazan ve Hacı Ali Medresesi müderrisliği yapan Hacı İzzet Efendi, Fahreddin Mehmed Efendi, Vehbî Osman Efendi, Dâru’n-Nâfia Medresesi müderrisliği yapan ve Balıkesirli Melek Hoca olarak da tanınan Hafız Abdullah Efendi gibi isimler de zikredilebilir (Sayın, 2018). Talebeleri arasında zikredilen bazı isimler hakkında kısaca bilgi aktarmak istiyoruz.

4.1. Mûsâ Kâzım Efendi

1842-43 yıllarında Erzurum’un Tortum ilçesinde dünyaya gelmiş olan Mûsâ Kâzım Efendi, ilk öğrenimine burada başlamış, akabinde Balıkesir’de bulunan dedesi Nureddin Efendi’nin yanına gitmiştir. Balıkesir’de bulunduğu esnada devrin müftüsü, Koca Müftü Ali Şuûrî Efendi’den dersler almıştır. Daha sonra İstanbul’a giderek Kazasker Eşref Efendi, Hoca Şakir Efendi gibi isimlerden ilim tahsil etmiş ve 1888 yılında müderris olarak Fatih Camii’nde dersler vermeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda farklı yerlerde hocalık vazifesini devam ettirmiş, 1910-1917 yılları arasında dört farklı kabinede başta Şeyhülislâmlık olmak üzere çeşitli idarî kademelerde görev yapmıştır. Damad Ferid Paşa tarafından kurulan hükümet tarafından Said Halim Paşa ve diğerleriyle birlikte tutuklanmış, kürek ve sürgün cezalarına çarptırılmıştır.

Fıkıh, İslâm felsefesi, tasavvuf gibi alanlarda yoğunlaşan Mûsâ Kâzım Efendi, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakkî’ye üye olmuş, buranın ilmiye şubesinde Elmalılı Hamdi, İzmirli İsmail Hakkı gibi isimlerle Meşrutiyet’in lehine yazılar yazmıştır.

Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım, Nakşibendî tarikatına mensup olup İslâmcı ve yenilikçi bir ilim adamıdır. Fıkıh, kelâm, tefsir, tasavvuf gibi birçok alanda telif ve tercümeleleri bulunmakta olup bunlardan bazılarının isimleri şu şekildedir; *İslâm’da Usûl-i Meşveret ve Hürriyet*, *İslâm’da Cihad*, *Sûre-i İhlas ve Alak Tefsirleri*, *Safvetü’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, *Zevrâ ve Havrâ*, *el-Fetâvâ el-*

Kâzımıyye fî Islâhi'l Fetâvâ et-Türkiyye, Tercüme-i Vâridât, Tahkîk-i Vahdet-i Vücûda Dair Bir Risâlenin Tercümesi.

İlim adamı ve idareci olan Mûsâ Kâzım Efendi sürgünde iken 1920 yılında Edirne’de vefat etmiş ve Edirne Muradiye Camii haziresine defnedilmiştir (Koca, 2006).

4.2. Ülfetî Mustafa Efendi

Balıkesirli olup kibar, aynı zamanda hazır cevap bir beyefendidir. *Mecmûa-i Eşâr* isimli eserin müellifi olan bu kişi, Balıkesir’in Biga ilçesinde müftülük vazifesinde bulunmuş ve bu görevi ifa ettiği sırada vefat etmiştir (İsmail Hakkı, 1342).

4.3. Yağcılarlı Ali Efendi

Yağcılarlı Ali Efendi, Ali Şuûrî’nin en önemli öğrencilerinden olup icazet veren dersiamlardan ve Yıldırım Bayezid Medresesi müderrislerinden birisidir. Ayrıca o, belediye meclis üyeliğinde de bulunmuş olup açık sözlü bir kişiliğe sahiptir. Bu özelliğiyle ilgili olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı eserinde şöyle bir anekdot aktarmaktadır: “*Bir mecliste Susurluk madeninden rüşvet alarak mürâcaat eden şirketin istediği tarzda meclis idâre kararı verdirmek isteyen mutasarrıfın arzusu hilâfına meclis-i idârede karar vermişler. Bundan canı sıkılan mutasarrıf hiddetle siz kimsiniz, ne oluyorsunuz? gibi safsatalara başlayınca Ali Efendi derhal ayağa kalkarak, biz hırsız bekçisiyiz cevabıyla mutasarrıfı iskât etmiştir.*” (İsmail Hakkı, 1342)

4.4. Es’ad Sa’dî Efendi

Konyalı Mustafa Efendi’nin oğlu olan Sa’dî Efendi, Emîr Hoca ve Emîr Hafız şeklinde anılmakta olup Havran’da doğmuş ve Ali Şuûrî’den icâzet almıştır. 1889 yılında Edremit müftülüğü görevinde bulunmuştur. *Enâmîlü’l-Resâil* isimli bir kelâm eseri, bu eserin *Delâilü’l-Mesâil* isimli şerhi ve her iki eserinin de *Hamâilü’l-Mesâil* isimli bir tercümesi vardır. Ayrıca *Dîvân-ı Gülzâr-ı Hâfız* isimli divanı ve *Mecmau’l-Bahreyn* isimli eserleri de vardır (Sayın, 2018; İsmail Hakkı, 1342).

4.5. Kadızâde Hacı Mustafa Efendi

Ali Şuûrî’den icazet almış olan Hacı Mustafa Efendi, Balıkesir’in Sındırgı ilçesindedir. Sıkı bir araştırmacı olan Hacı Mustafa Efendi, bir süre Alay Beyi Medresesi müderrisliği yapmış, bir süre Hz. Peygamber’e (as) yakın olma düşüncesiyle Mekke-i Mükerrerme’de ikamet etmiştir. Hocası gibi kendisi de talebeler yetiştirmiş ve icazetler vermiştir (İsmail Hakkı, 1342).

5. ESERLERİ

Tedris hayatına Balıkesir’de başlayıp İstanbul’da kemâle erdiren Ali Şuûrî Efendi, Balıkesir’e döndükten sonra müderrislik ve müftülük yapmış, eğitim-öğretim faaliyetlerini başarılı bir şekilde devam ettirmiş ve bunlara ilave olarak da farklı alanlarda eserler telif etmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya göre onun, tasavvuf alanında *Kâşife* ve sözlük ilminden *Lügat-ı Subha-yı Sıbyân* isimli iki eseri vardır (İsmail Hakkı, 1342). Karesi Gazetesi’nde yayımlanan bir makalede (1917) verilen bilgilere göre, Şuûrî Efendi’nin lügat ilmine dair telif etmiş olduğu eserinin ismi *Subha-yı Sıbyân* değil, bu türden eserlere nazire olarak yazılmış olan *Ravzatü’s-Sıbyân* ismini taşımaktadır.

Onun bir diğer kitabı da *Kitâbu’l-Kâşife* ismini taşımakta olup tasavvufi konuları içermektedir. *Kâşife*, Ali Şuûrî’nin ilim ve düşüncesinin ne derece kuvvetli olduğunun müşahhas bir numunesidir. (İsmail Hakkı, 1342) Eseri *Kâşife* ismi ile tesmiye etmesini ise yazar, “*Bugüne kadar hiç kimsenin perdesini aralayamadığı eşsiz bir üslup ile sembollerini açıklamayı içeren bir şerh yazmak istedim ve bundan dolayı adını Kâşife koydum.*” (Şuûrî, 1323) şeklinde ifade etmektedir. Giriş, yedi bölüm ve sonuçtan oluşan söz konusu eserin muhtevasının orijinal dili ve bunların günümüzdeki karşılıkları şu şekildedir:

Mukaddime (Giriş): ‘Alâ menheci ashâbi’l-hakîkati ve sâliken fihâ el-hakîkati (Hakikat ashâbının yoluna girmek ve bu yolu takip etmek hakkında)

el-Bâbu’l-Evvel (1. Bölüm): Fîmâ yete‘allaku bi-l’hakki te‘âlâ (Hak Teâlâ’yla ilgili konular)

el-Bâbu’s-Sânî (2. Bölüm): Fi’l-hakîkati’l-Muhammediyye (Hakikat-i Muhammediye hakkında)

el-Bâbu’s-Sâlis (3. Bölüm): Fî ‘âlemi’l-ceberût (Ceberût âlemi hakkında)

el-Bâbu’r-Râbi‘ (4. Bölüm): Fî ‘âlemi’l-melekût (Melekût âlemi hakkında)

el-Bâbu’l-Hâmis (5. Bölüm): Fîmâ yete‘allaku fi’l-‘âlemi’l-misâl (Misal âlemiyle ilgili konular)

el-Bâbu’s-Sâdis (6. Bölüm): Fîmâ yete‘allaku bi-‘âlemi’ş-şehâde (Şehâdet âlemine dair konular)

el-Bâbu’s-Sâbi‘ (7. Bölüm): Fîmâ yete‘allaku bi-‘âlemi’l-insânî (İnsânî âlemlle ilgili konular)

Hâtime (Sonuç): Fîmâ yete‘allaku bi’l-hikmeti min icâdi’l-‘âlem (Âlemin yaratılışının hikmetiyle ilgili konular) (Şuûrî, 1323)

6. İMAR FAALİYETLERİ

Çok yönlü bir âlim olan Ali Şuûrî Efendi sadece müderrislik ve müftülük vazifesini yapmakla kalmamış, Balıkesir’in imar ve ihyasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu minvalde o, şadırvanları yenilemiş, su yollarını tamir ettirmiş, şehrin batı taraflarında namazgâh olarak bilinen Lise-i Sultânî’nin karşı tarafındaki bu yerin etrafını duvarla çevirtmiş, ayrıca önüne su getirterek bir çeşme

inşa ettirmiş ve Karesi Gazetesi'nde yazıldığı üzere (1917) Alay Beyi Medresesi'ne Hacı Halil Efendi isimli daire ilave ettirmiştir (İsmail Hakkı, 1342). Bu katkılarının yanında onun şehre kazandırdığı en önemli icraatları arasında bir medrese ve kütüphane inşa ettirmesi de vardır.

6.1. Dâru'n-Nâfia Medresesi

Balıkesir, camiler başta olmak üzere medreseleri, hanları, hamamları ile birçok tarihi eseri bünyesinde barındırır. Orta Medrese, Keşkek Medresesi, Mevlevîhâne Medresesi, İncioğlu Medresesi, Dârülhadis Medresesi burada bulunan medreselerden bazılarıdır (İlgürel, 1992a). Bunlardan biri ise makalemize konu olan, hayır sahibi Ali Şuûrî Efendi'nin yaptırmış olduğu Dâru'n-Nâfia Medresesi'dir.

Bu medrese, Şuûrî Efendi'nin İstanbul'da eğitim gördüğü Hamidiye Medresesi'nden esinlenerek planını bizzat kendisinin çizdiği Balıkesir'deki küçük bir örneğidir (Karesi Gazetesi, 1917). Elimizde mevcut olan arşiv belgelerinden hareketle 1865 yılından önce inşa edilmiş olan bu medrese, Filiz Özkan Aydemir'in hazırlamış olduğu teze göre 1861 yılında (Aydemir, 2009), Mustafa Özsarı'ya göre ise 1852 yılında inşa ettirilmiştir (Özsarı, 2021).

Bu medresenin adı günümüzde Balıkesir'in Karesi ilçesinde Ali Şuuri İlkokulu ismiyle yaşatılmaktadır. Okulun girişinde bulunan kitabedeki bilgilere göre medrese 1897 yılında Balıkesir depreminde yıkılmış, daha sonra 1906 yılında, son Osmanlı sultanlarından Sultan II. Abdülhamid Han zamanında, Karesi Sancağı kumandanı İsmail Halim Bey'in yardımlarıyla ahşap bina olarak tekrar yaptırılmıştır. Yeni binaya önce Yeni Medrese, daha sonra Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye (İsmail Hakkı, 1342) ismi verilmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Balıkesir ve çevresinde başlayan direniş hareketinin temsilcilerinin katılımlarıyla yapılan toplantıların -ki uzun yıllar yapılan bu toplantılarda düşmana karşı direnişte önemli faaliyetlere imza atmıştır- merkezi ise eğitim maksadıyla inşa edilmiş olan bu medresedir (İlgürel, 1992b). 1920-1922 yılları arasında Alay Karargâhı ve Sevkiyat Dairesi olarak da kullanılmış olan medrese, 1923 yılında eğitim faaliyetlerine yeniden başlamıştır. İlk olarak İmam-Hatip Okulu, sonraları Hacıibey İlkokulu ve son olarak 1935'te Ali Şuuri İlkokulu adını almıştır. İsmail Halim Bey'in yaptırmış olduğu ahşap bina 1969 yılında yıkılarak günümüzde mevcut olan bina inşa edilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. (alisuuriilkokulu.meb.k12.tr/)

19. yüzyıl sonlarında Gamsızzâde Hacı Hafız Efendi ve Melekzâde Hafız Abdullah Efendi'nin müderrislik yaptığı (Aydemir, 2009) Dâru'n-Nâfia Medresesi'yle alâkalı olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde üçü 1866, biri de 1867 tarihli olmak üzere benzer muhtevaya sahip dört farklı arşiv belgesi vardır. Bahsi geçen belgelerden üçü Dâru'n-Nâfia Medresesi vakfının tevliyyetinin, vakfedenin şartı üzere kızı Cemile Hatun'a verilmesi meselesini, biri ise vakfın mütevellisi olan

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1020878

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 29-44

Cemile Hatun'un vakıf için hazırlamış olduğu bir yıllık muhasebe, yani gelir-gider kaydını içermektedir. İlk belgeye göre Ali Şuûrî, yaptırdığı medresenin vâkîfi olarak hayatta iken kendisinin, vefatından sonra ise hayatta olan çocuklarından birisinin vakfın mütevellisi olmasını şart koşmaktadır. Vakfedenin şartı gereğince, Ali Şuûrî vefat ettikten sonra bu vakfın mütevelliliğine ehil olduğuna kanaat getirilen kızı Cemile Hatun'un getirilmesi ve kendisine berat verilmesi hususuna dair belge metni şöyledir:

“Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine, Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan Balıkesrî'de mahallâtından Marthi mahallesi ahâlîsinden ve ashâb-ı hayrâtdan merhûm el-Hâc 'Ali Şuûrî Efendi'nin müceddeden binâ ve inşâ eylediği Hisâr mahallesinde vâkî 'Dâr-ı Nâfi'a Medresesi'nin tevliyeti bir kıt'a vakfiyye-i mâ'mûlün-bihâ mantûkunca hayatda oldukça kendisine ve ba'dehû evlâdının zükûr ve inâsına meşrûta olarak efendi-i mûmâ-ileyhin bundan akdem irtihâl-i dâr-ı bekâ etmesiyle kızı Cemile Hâtûn'un tevliyet-i mezkûreye ehil ve erbâb bulunduğu tahkîkât-ı vâkî'adan anlaşılmasıyla tevliyet-i mezbûrenin mûmâ-ileyhâ Cemile Hâtûn'a tevcîh olunmak üzere i'lâm-ı şer'î ve mazbatasıyla beraber 81 senesi muhâsebe defteri dahî leffen takdîm kılınmış olduğu muhâtt-ı 'ilm-i 'âlî-i nezâret-penâhîleri buyruldukda tevliyet-i mezkûrenin ber-mûceb-i i'lâm ve mazbata mûmâ-ileyhâ Cemile Hâtûn 'uhdesine tevcîhiyle yedine bir kıt'a berât-ı 'âlîşânın sadaka ve ihsân buyulmak bâbında ve herhalde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 27 Rebî'u'l-Âhir sene 282, fî 6 Eylül sene (1)281. (İmza:) Livâ-i Karesi ve tevâbi'i müdür-i evkâfi Bey” (BOA, C.MF, 78-3891)

Evkâf-ı Hümâyûn'a yazılmış olan bu yazıya ek olarak sunulmuş belgede, 1865 senesinin Martından ve bir sonraki yılın Şubatının sonuna kadar olan bir senelik vakıf faaliyetlerini Mütevelliyeye Cemile Hanım başarılı bir şekilde yürütmüştür. Bu muhasebe kaydına göre, vakfa ait Edremit kazası, Kozak kazası ve Kerem köyünde bulunan zeytin ağaçları, Aslıhan ve Emre isimli köylerdeki iki değirmen ve Balıkesir'in merkezinde bulunan dükkân kiralardan elde edilen gelir toplamı 16.669 kuruşa ulaşmıştır. Elde edilen bu gelire medrese müderrisleri ve diğer görevlilere maaşları ödenmiş, üç adet yeni dükkân alınmış, medresenin muhtelif ihtiyaçları karşılanmış ve sahip olunan mal varlıklarının gerekli tamir işlemleri gerçekleştirilmiştir. Vakıf giderlerinin toplamı, yeni dükkânlar alınmış olmasına rağmen 15.057 kuruş tutmuş, böylece gelir ve gider dağılımında 1612 kuruş kâr elde edilmiştir (BOA, C.MF, 78-3891).

6.2. Kütüphane

Ali Şuûrî Efendi inşa ettirmiş olduğu Dâru'n-Nâfia Medresesi'nin karşısına bir kütüphane yaptırmış ve buraya birçok güzel kitap hediye etmiştir (İsmail Hakkı, 1342). 1897 yılında vuku bulan Balıkesir depreminde yıkılan bu kütüphane, daha sonra tekrar inşa edilmemiş (Özsarı, 2007) ve mevcut kitaplar da mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından 1901 yılında yaptırılmış olan Hamidiye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir (Aydemir, 2009).

7. VEFATI

Hayatının sonuna kadar eğitim-öğretim faaliyetleriyle meşgul olan ve çevresinde yaşayan Müslümanlara dinî konularda fetvalar veren Ali Şuûrî Efendi, 1917 tarihli *Karesi Gazetesi*'nde yayımlanan bir makaleye göre 1864, Bursalı Mehmed Tahir Efendi ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ise 1869 tarihinde dâr-ı bekâya irtihal eylemiştir. Kabri, kendisinin yaptırmış olduğu Dâru'n-Nâfia Medresesi'nin karşısında, daha önce yıkılmış ve tekrar inşa edilmemiş olan kütüphane kısmındadır (İsmail Hakkı, 1342; Mehmed Tâhir, 1333)

8. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişmiş olan en önemli âlimlerden birisi olan Ali Şuûrî Efendi, küçük yaşta başlamış olduğu ilim yolculuğunda önemli âlimlerden dersler almış ve çok başarılı bir tahsil hayatı geçirmiştir. Kendisini sadece dinî ilimlerle sınırlamayan Şuûrî Efendi, aynı zamanda matematik ilimlerini de öğrenmiş mutasavvıf bir kişidir.

Eğitim hayatını tamamladıktan sonra Balıkesir'e dönen Ali Şuûrî Efendi, göstermiş olduğu üstün başarı ve halkın sevgisine nail olması neticesinde uzun yıllar müftülük görevi yapmıştır. Balıkesir'de Tanzimat fikrinin tohumlarını ekmiş, yeniliğe açık, fakat geleneği de koruyan bir çizgiyi takip etmiş olan Koca Müftü lakaplı Şuûrî Efendi, eğitim-öğretim başta olmak üzere birçok alanda hizmette bulunmuştur. Muhtelif alanlarda eserler telif etmiş olan Şuûrî Efendi, en önemli eseri olarak tasavvuf konularını içeren *Kitâbü'l-Kâşife*'yi kaleme almıştır. Ayrıca o, vakıflar kurmuş, medrese, kütüphane, çeşme gibi halkın istifadesine sunduğu yapılar inşa ettirmiştir.

Kısacası, hayatını Balıkesir'e hizmete vakfetmiş olan Şuûrî Ali Efendi, dinî ve pozitif ilimlerde söz sahibi bir ilim adamı olup aynı zamanda tasavvuf yoluna intisap etmiş, müderrislik ve müftülük vazifelerini yerine getirmiş, birçok talebe yetiştirmiş, şehrin imar ve ihyasına önemli katkılarda bulunmuş önemli bir şahsiyettir.

KAYNAKÇA

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1020878

BANÜSAD, 2021; 4(BCS 21 Özel Sayısı), 29-44

Arşiv Belgeleri

BOA, A.MKT.NZD, 5-4.

BOA, C.MF, 78-3891.

BOA, MVL, 639-24.

“Karesi Gazetesi, Numara 143-39, 3. Sene, 5 Rebülâhir 1335/16 Kânunusânî 1332/29 Ocak 1917, s. 3”.

Yayınlar

Aydemir, Filiz Özkan. (2009). *Sâlnâmelere Göre Balıkesir’de Eğitim ve Eğitim Kurumları*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İsmail Hakkı b. Mehmed Latif. (1342). *Karesi Meşahiri*. Balıkesir: Karesi Vilayet Matbaası.

İlgürel, M. (1992). “Balıkesir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt.5, ss.12-14). İstanbul: TDV Yayınları.

İlgürel, M. (1992). “Balıkesir Kongreleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt.5, ss.15-17). İstanbul: TDV Yayınları.

Koca, F. (2006). Mûsâ Kâzım Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt.31, ss.221-222). İstanbul: TDV Yayınları.

Mehmed Tâhir Efendi, Bursalı. (1333). *Osmanlı Müellifleri*. Cilt1-3. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Özsarı, M. (2007). “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir’in Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13(1): 183-196.

Sayın, E. (2018). *Kâşife İsimli Eserinde Ali Şuûri’nin Tasavvufî Meselelere Yaklaşımı*. Bursa: Emin Yayınları.

Şuûri, Ali b. Ali. (1323). *Kitâbu’l-Kâşife*. Balıkesir: Mektebetü’l-Hamîdiyye.

İnternet Kaynakları

Özsarı, M. (2014, Mart 29). Ali Şuuri (Koca Müftü). <http://mustafaozsari.blogspot.com/2014/03/ali-suuri-koca-muftu.html> adresinden erişildi.

Koç, M. (2020, Şubat 23). Padişah Hocası ve Kütüphaneci: Akşehirli Ömer Efendi, <https://tarihsayfalarindaaksehir.blogspot.com/> adresinden erişildi.

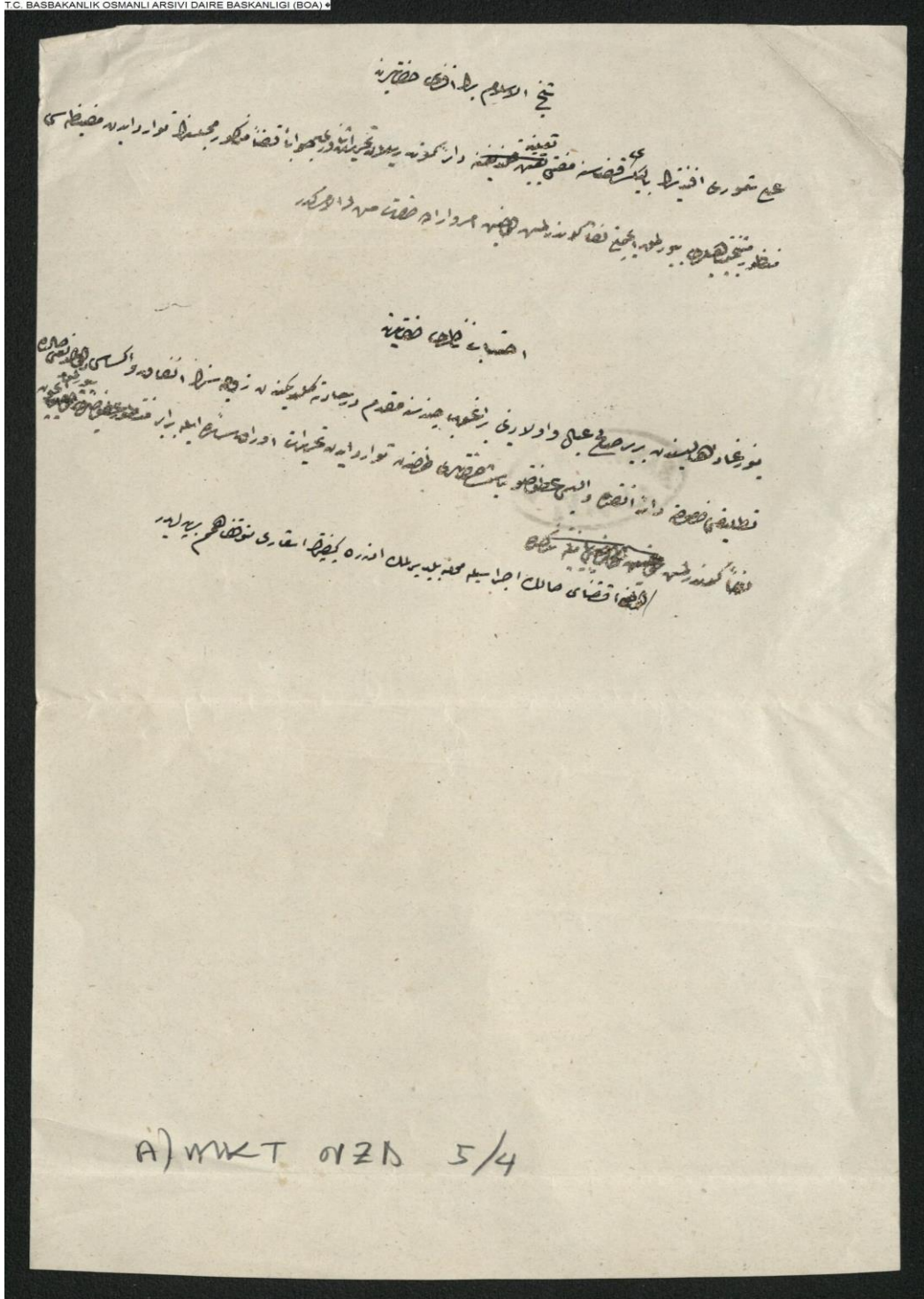
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1020878

BANÜSAD, 2021; 4(*BCS 21 Özel Sayısı*), 29-44

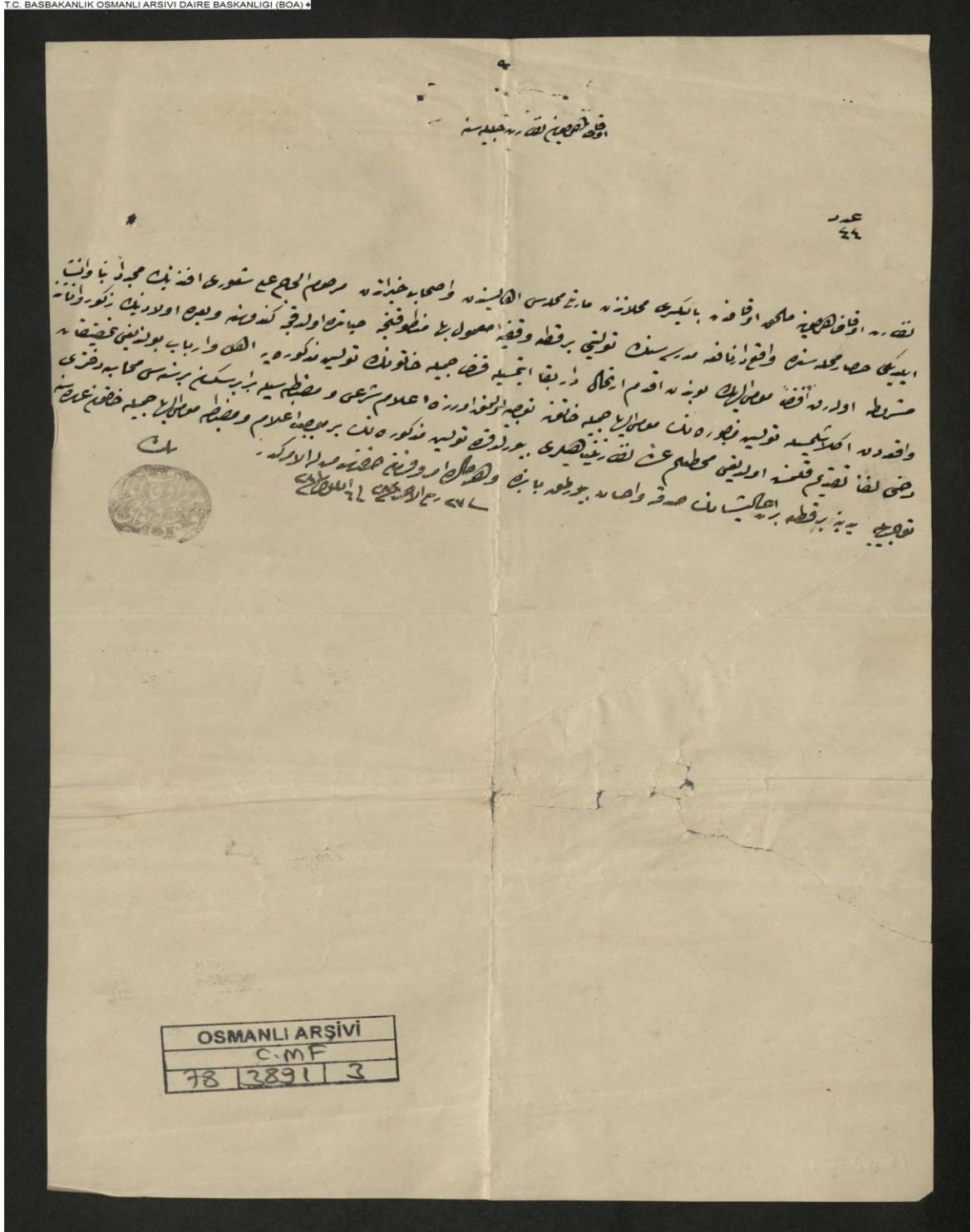
Alişuuri İlkokulu Resmi Web Sitesi. (2020, Aralık 4).

https://alisuuriilkokulu.meb.k12.tr/icerikler/tarihimiz_60865.html adresinden erişildi.

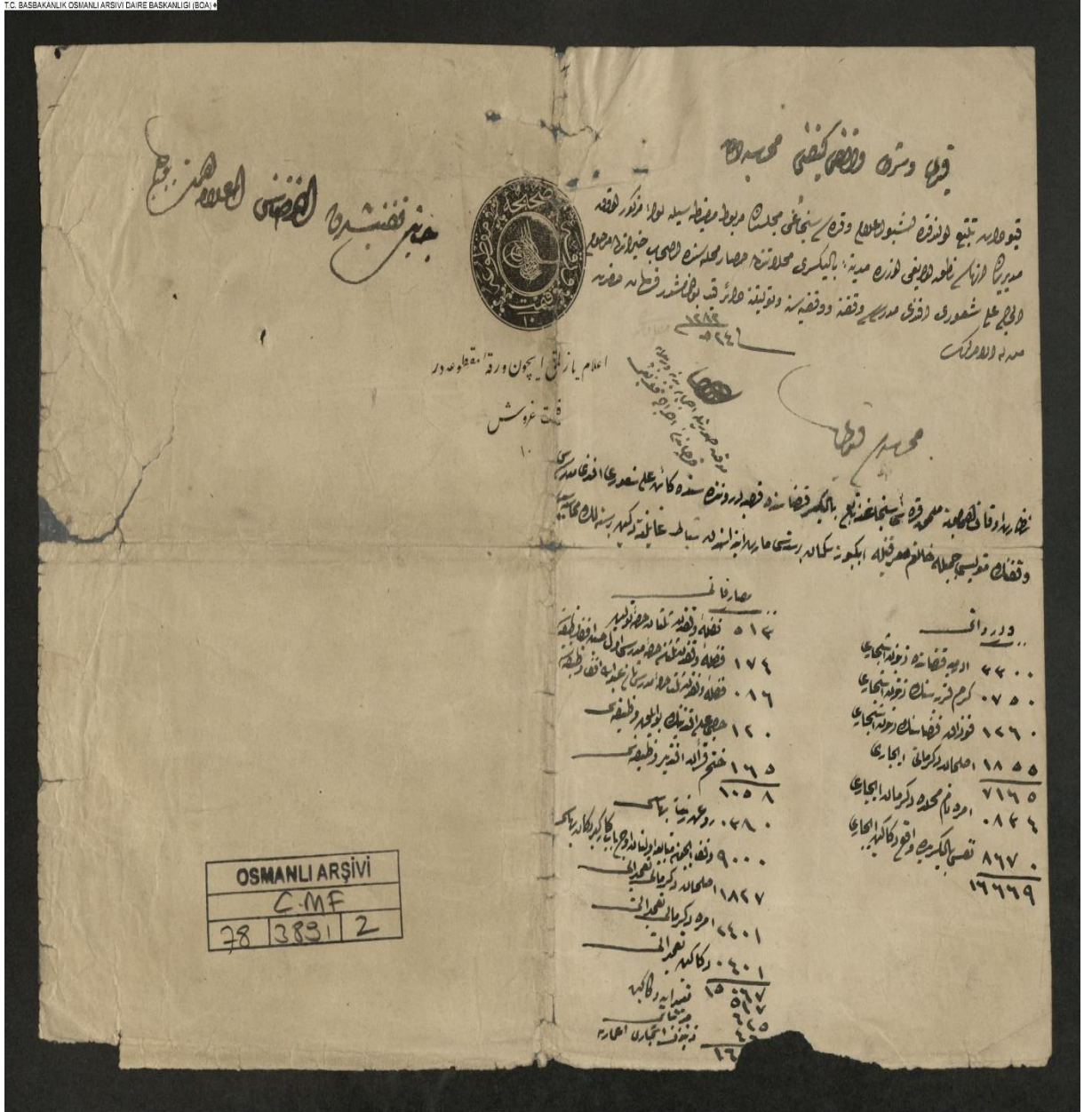
A.} MKT.NZD.00005.00004.001

(Ali şuûri Efendi'nin Balıkesir Müftülüğü'ne tayinine dair şeyhülişlâm'a gönderilen tezkire)

C.MF.00078.03891.003

(Ali Şuûrî Efendi'nin Dâru'n-Nâfia Medresesi evkafı tevliyetinin, vâkıfın evlâdından Cemile Hatun'a tevcihine dair belge)

C.MF.00078.03891.002

(Dârü'n-Nâfia Medresesi'nin, vakfın mütevellisi Cemile Hanım yönetiminde gerçekleşen bir yıllık muhasebesine dair belge)